ДІЙОВІ ОСОБИ

АПОЛЛОН

ТАНАТОС — ДЕМОН СМЕРТІ

ХОР ФЕРЕЙСЬКИХ ГРОМАДЯН

СЛУЖНИЦЯ

АЛКЕСТА

АДМЕТ

ЕВМЕЛ

ГЕРАКЛ

ФЕРЕТ

СЛУГА

Дія відбувається в Фессалії, в місті Ферах.

ПРОЛОГ

АПОЛЛОН

Адметова оселе, де на хліб собі,
Мов наймит, заробляв я, богом будучи, —
Причиною сам Зевс тут: мого сина він,
Асклепія, у груди вдарив пломенем.
А я здолав кіклопів, що Всевладному
Вогні кували вбивчі — й кару визначив
Для мене батько: слугувати смертному.
В цей край прибувши, пас волів господаря
І до сьогодні дбав я про житло його.
10] Бо, сам із чесних, мужа стрінув чесного —
Феретового сина — й, піддуривши Мойр,
Я смерть йому відстрочив: ті запевнили —
Адмет уникне мли Аїду, тільки-но
За нього вмерти б інший хтось наважився.
По черзі друзів опитав, отця свого
І матір сиву, що йому життя дала, —
Ніхто, окрім дружини, не погодився
За нього вмерти, з сонцем розлучитися.

Тепер у домі, душу видихаючи,
20] Нещасна б'ється на руках: сьогодні їй
Прийшла пора загинуть, із життя піти.
А я, бо ж не хотів би заплямитися,
Лишаю дім цей — крівлю, дорогу мені…
Вже й Танатоса бачу — всіх покійників
Жерця: уже зібрався відвести її
В Аїдову домівку. Саме впору йде:
Їй треба вмерти — день настав рокований.
ТАНАТОС
Ага!.. То це ти вколо дому цього,
Проходжаєшся, Фебе? З підземних богів
30] Посміятись надумав?.. По їхнє прийшов?..
Чи не досить, що вирвав Адмета у нас,
Піддуривши богинь, що рішають самі,
Хто коли має вмерти? Ти й нині, свій лук [23]
Наготовивши, хочеш і ту врятувать,
Що із світу піти замість мужа свого
Дала згоду вже, — Пелія доньку?..
АПОЛЛОН
Не бійся. В мене право й чесні наміри.
ТАНАТОС
Якщо ти правий, то навіщо лук тобі?
АПОЛЛОН
Така вже звичка: з ним не розлучатися.
ТАНАТОС
40] А дім цей захищати — право теж твоє?
АПОЛЛОН
Нещастям свого друга я пригноблений.
ТАНАТОС
Мерця відняти в мене хочеш другого?
АПОЛЛОН
А першого й не брав я в тебе силою.
ТАНАТОС
Чому ж не під землею, а на ній ще він?

АПОЛЛОН
Його дружину замість нього матимеш.
ТАНАТОС
І поведу під землю, де померлих край.
АПОЛЛОН
Веди ж, бо сумніваюсь, чи схилю тебе…
ТАНАТОС
Убить, кого належить? Я ж займаюсь цим.
АПОЛЛОН
Та ні: того лиш брати, хто життя прожив.
ТАНАТОС
50] Куди ти хилиш — легко здогадатися.
АПОЛЛОН
А не змогла б Алкеста вмерти в старості?
ТАНАТОС
Ну, ні! Й мене, признаюсь, ваблять почесті. [24]
АПОЛЛОН
Чи так, чи сяк — ти візьмеш лиш одне життя.
ТАНАТОС
Для мене більша слава — молодих косить.
АПОЛЛОН
Помре старою — пишно хоронитимуть.
ТАНАТОС
Лиш багачеві, Фебе, той закон кладеш.
АПОЛЛОН
До мудрування, бачу, хист і в тебе є.
ТАНАТОС
Для себе смерть старечу він купити б міг.
АПОЛЛОН
То що? Таки направду не схилю тебе?
ТАНАТОС
60] Нізащо. В мене вдача — знаєш сам яка.
АПОЛЛОН
Ворожа смертним і богам ненависна.
ТАНАТОС

На що не маєш права, — не жадай того.
АПОЛЛОН
Хоч ти який жорстокий, а поступишся:
Такий-бо в дім Ферета завітає муж,
По кінну колісницю в сніжну Фракію
Велінням Еврістея владним посланий,
Що, тут, як гість Адмета, він із рук твоїх
Зажерливих цю жінку вирве силою.
Отож, не заслуживши в мене вдячності,
70] А лиш ненависть, мою волю сповниш ти.
(Відходить.)
ТАНАТОС
Багато мовиш — мало з того матимеш.
Ця жінка в млу Аїда зійде все-таки.
Іду ж до неї і мечем обряд почну:
А той, у кого я зітну волосся жмут,
Уже підземним божествам посвячений.
(Входить у дім.) [25]

ПАРОД
На оркестру вступає хор ферейських громадян.
ХОР
Що за тиша закралась в Адметовий дім?
Що за дивна мовчанка? Й нема тут кого
Запитати, чи то вже настала пора
Нам покійну оплакувать — дому цього
80] Володарку, чи, може, вона ще живе,
Бачить сонце — Алкеста, яку не лиш я —
Усі люди вважають вінцем доброти
І чесноти зразком:
Поступилась життям задля мужа.
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Строфа І
Почув хтось, може, стогін там,
В оселі тій, чи сплески рук,

Чи зойк — тяжкої втрати знак?
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Тихо в домі… Ніде ні душі.
В воротах — нікого із слуг.
90] Появись, о Пеане, хай грізна
Біди відрине хвиля!
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Якби вмерла — таки б не мовчали…
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Бездиханна лежить…
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Таж її не виносили з дому…
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Звідкіля така певність? Я гіршого жду.
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Чи можливе таке, щоб володар Адмет
Благородну жону
Поховав, не оплакавши навіть?..
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Антистрофа I
Нема й води при вході в дім,
100] Щоб руки змить, за звичаєм, [26]
Перед порогом, де мрець лежить.
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Окрім того, не бачу я там
Жалоби — волосся пучка.
Ніжнорукі жінки раз по раз
Не б'ються тужно в груди.
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Та настав-таки день вирішальний…
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Ти про що? Поясни…
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Коли мусить під землю податись.
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ

Моє серце вразив ти, стривожив думки.
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Коли добра людина поникла в журбі, —
їй на поміч прийти
Має кожен, хто чесного роду.
ХОР
Строфа II
Хоч би в яку далечінь
Суден ми не слали —
В Лікії край чи аж ген,
Де на землях безводних
Древній Амона престол, —
Не вернуть нам сердешну
До сонця: доля безжальну сіть
Кинула вже. Кого з богів
Кров'ю вівці благати?
Антистрофа II
Тільки один, якби ще
Сонце й досі бачив,
Син Аполлона, з імли
Нині б міг її вирвать —
Вивести з темних воріт.
Оживляв-бо він мертвих,
Аж поки Зевс не вразив його
Жалом стріли вогненної.
Ну, а тепер — відкіля
Нам порятунку ждати? [27]

ЕПОД
Всі обряди печальні володар
До кінця вже довів:
Оросились жертовною кров'ю
Вівтарі всіх богів, та ніщо не змогло
Вгамувати, притишити болю.

ЕПІСОДІЙ ПЕРШИЙ

З палацу виходить служниця.

А втім, служницю бачу — з дому, плачучи,

Виходить онде… І яку ж то вість несе?..

Тужити, коли туга є в господарів, —

140] Служниці личить. Але ж треба знати нам,

Чи ще жива владарка, чи померла вже.

СЛУЖНИЦЯ

Вважай живою водночас і — мертвою…

ПРОВІДНИК ХОРУ

А як то можна вмерти й… сонце бачити?

СЛУЖНИЦЯ

Вже никне, бідна, душу видихаючи.

ПРОВІДНИК ХОРУ

Таку жону втрачає нині муж такий!..

СЛУЖНИ ЦЯ

Лише перестраждавши, зрозуміє це.

ПРОВІДНИК ХОРУ

Й надія на рятунок не заблисне їй?

СЛУЖНИЦЯ

Та ні. Гнітить нещасну день рокований.

ПРОВІДНИК ХОРУ

І все вже, як годиться, приготовлено?

СЛУЖНИЦЯ

150] Всі вбори, аби муж міг схоронить її.

ПРОВІДНИК ХОРУ

Вмираючи, хай знає, що з усіх жінок

Вона — найкраща в світі, найдостойніша.

СЛУЖНИЦЯ

Ще б пак! У цьому році сумніватися. [28]

Хоч як силкуйся, все ж не дорівняєш їй:

Чи ж не найкраще це любові свідчення,

Коли заради мужа йде на смерть жона?

Все місто про це знає. Але дома як

Поводилась, послухай — подивуєшся.

Як лиш відчула, що останній день настав,
160] То біле тіло річковою хвилею
Омила. Потім одяг із кедрової
Дістала скрині; зодяглась, прикрасилась,
І так благала, ставши перед вогнищем:
"Богине-опікунко, я під землю йду,
Й молю тебе, припавши до колін твоїх, —
Над сиротами згляньсь: дай же синові
Дружину милу; доньці — мужа доброго.
Хай долі не повторять материнської —
Не передчасно, а в глибокій старості
170] Під рідним небом вік хай щедро виповнять".
Усі по черзі обійшла жертовники
В Адметовій оселі; поклонялась їм,
Вінчала миртом. Не лила ні сліз тоді,
Ані не нарікала. Й, хоч на смерть ішла,
Від того її врода не пригаснула.
А вбігши в спальню, ниць на ложе кинулась,
Тоді лиш заридала, примовляючи:
"Прощай, о ложе, де дівочий пояс свій
Я розв'язала, щоб оддатись мужеві,
180] За кого нині гину! Не клену тебе:
Одну мене ти губиш. Щоб не зрадити
Обох вас, — умираю. Буде інша тут,
Од мене не вірніша, та щасливіша".
Припавши на коліна, обціловує
Те ложе і зливає сліз потоками.
Коли плачем, нарешті, наситилася,
Встає з постелі. Опустивши голову,
Із спальні йде. Та раптом повертається,
І падає на ложе, й так — не раз, не два…
190] Тим часом дітки, за поділ хапаючись,
Ридають. їх по черзі до грудей вона,
Готова вмерти, горне, приголублює.
Ридала й вся прислуга, співчуваючи

Своїй владарці. А вона до кожного
Правицю простягає. З найубогішим
Прощається й сердечний чує відгомін.
Таке-то горе у гнізді Адметовім…
Померши — прахом став би; врятувавшися —
Довіку з невитравним болем житиме.
ПРОВІДНИК ХОРУ
200] В біді й Адмет, напевно, побивається —
Таку дружину доведеться втратити… [29]
СЛУЖНИЦЯ
Авжеж. її з обіймів не пускаючи,
Лишитись молить і шукає виходу
З безвиході. Алкеста — никне, тане вся,
Вмліваючи — ледь чутний на руках тягар —
Усе ж, дарма що ледве-ледве дихає,
До світла пнеться: ще б хоч раз поглянути
На небо — вже ж ніколи не всміхнеться їй
Промінням ясносяйним любий сонця круг.
210] Піду вже сповістити, хто прийшов сюди.
Не всі ж настільки щирі до господарів,
Щоб ті в біді великій були раді їм.
А ти — прихильник давній владарів моїх.
(Відходить.)

СТАСИМ ПЕРШИЙ

ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Строфа
З тієї скрути, Зевсе, як їм вирватись
І хитрий вузол розв'язать?
Як їм долю обійти?..
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Вигляне хтось? Чи пора прийшла
В чорне вдягтись і волосся жмут
Зрізати в знак жалоби?
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ

220] Друзі! Ясна річ. І все ж...
Богів благаймо, адже в них —
Незрівнянна сила.
ХОР
О Пеане, зласкавсь!
Адмета в горі порятуй, володарю,
Зарадь йому, зарадь же; як давніше
Був рятунком, так і нині,
Зцілителю наш, проти смерті стань
І приборкай убивцю — Аїда!
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Антистрофа
Гай-гай!..
Ферета сину, як тобі
230] Без жони такої жить?.. [30]
ПЕРША ПОЛОВИНА ХОРУ
Як до заліза не вдатись тут?
Як у петлі не повиснути
Після такої втрати?
ДРУГА ПОЛОВИНА ХОРУ
Не лишень жону — вірну подругу,
Душі найвищу радість, ти
Мертвою побачиш.
ХОР
Он ідуть! Он ідуть!..
Дружина й муж виходять із палат своїх.
Ридай, ферейська земле, сліз не стримуй,
240] Бо ж найгідніша
З жінок, занепавши, знесилівши,
В попідземний Аїд нині сходить.

ЕПІСОДІЙ ДРУГИЙ

З палацу виходять Адмет і Алкеста у супроводі дітей.
ПРОВІДНИК ХОРУ
Не погоджусь ніколи, що в шлюбнім житті

Більше втіх, аніж болю. Минуле не дасть
Помилитись. Та й нині ось бачу печаль
Владаря: незрівнянну дружину свою
Коли втратить, то змушений буде в журбі
Коротати життя, а не жити.
АЛКЕСТА
Строфа I
Сонячне сяйво, окрасо дня,
250] Й ви, кругобіжні хмари,
Що в яснім ефірі!..
АДМЕТ
Обох нас бачить сонце, опечалених
Близькою смертю, хоч богам годили ми.
АЛКЕСТА
Антистрофа I
Земле і крівле житла мого,
Спальне моя дівоча
Отчого Іолка!.. [31]
АДМЕТ
Кріпися, безталанна… Не лишай мене…
Молись усемогутнім — може, зглянуться.
АЛКЕСТА
Строфа II
Двовесловий на мене он човен жде…
260] Й провідник умерлих,
Жердину в руки вже взяв Харон,
Чого чекаєш? — квапить.
Сідай! Годі баритись!
Підганяє, гнівний, мене в дорогу.
АДМЕТ
Гай-гай! Про невеселу нагадала ти
Дорогу!.. 0] бездольна! Горе! Горе нам!..
АЛКЕСТА
Антистрофа II
Чи не бачиш? Він тут, він жене мене

У в оселю мертвих…
Он гнівом очі блищать з-під брів —
Це смерті бог крилатий.
Пусти! Що ти задумав?..
На яку ж то я стежку ступаю, бідна!..
АДМЕТ
Сумну для друзів, але найпечальнішу —
Для мене й діток; ця журба й на них тяжить.

ЕПОД
АЛКЕСТА
Залиште мене, залиште!..
Ноги слабнуть… Покладіть…
Близько Аїд жахний — темної ночі мла
Вповзає в вічі…
Вже вовік, дітки мої,
Матері вже вовік
Не бачить вам… Світло дня
Милим для вас хай буде!..
АДМЕТ
О як важко це слово вразило мій слух!
Легше вмерти було б, ніж почуть таке.
Не відходь, не лишай мене, ради богів, [32]
РаДи діток — не звалюй сирітства на них!..
Стань на ноги, кріпись!
Лиш помреш — то і я з цього світу піду,
Бо, живі ми чи мертві, — належим тобі,
Нам любов твоя — наче святиня.
АЛКЕСТА
Адмете, мої справи — бачиш сам які…
Та перед смертю хочу слово мовити.
Тебе люблю й шаную — і життя своє
Кладу, щоб ти міг світло денне бачити,
Хоч я вмирать за тебе і не мусила —
Могла ж я, з фессалійців мужа вибравши,

Володаркою в домі жить розкішному,
Та не схотіла: не було б тебе тоді,
Осиротіли б діти… Тож відмовилась
300] Од молодості — дару неповторного.
А батько й мати… свого сина зрадили,
Хоч їм і вмерти б, сивочолим, личило,
Ще й славно вмерти: сина врятувать могли,
Єдиного — нема ж бо в них надій на те,
Що після тебе сина мали б іншого.
Тоді б ми нерозлучно прожили свій вік
Обоє: ти дружини б не оплакував
І сиріт не ростив би. Певно, бог якийсь
Подбав, щоб так ось наша доля склалася.
310] Та хай вже!.. Мою жертву оціни лишень.
Не про віддяку йдеться, бо ж ціни життю
Нема, — про справедливість; сам погодишся,
Адже не менше, аніж я, дітей своїх —
Якщо розумний — любиш. Мова ось про що:
Дозволь їм повноправно в домі нашому
Хазяйнувати. Не приводь їм мачухи,
Вона ж — не мати: нашим любим діточкам
Відчути б довелося руку заздрісну.
Отож благаю вже востаннє, зваж на це:
320] Ворожа дітям, що од шлюбу першого,
Не м'якша від змії буває мачуха.
Для сина — батько є надійним захистом.
А як же ти, о доню, дозріватимеш?
Яку з жінок застанеш ти при батькові?
Лиш би тебе, розквітлу, не обмовила
Й твого подружжя не розбила, злісниця.
Гай-гай! твого заміжжя не побачу вже,
Сміливості при родах не додам тобі…
А ласка материнська — незамінна тут.
330] Пора мені вмирати… І не завтрашня
Для мене згасне днина чи позавтрашня —

Покійницею зараз же назвуть мене.
Щасливі зоставайтесь! Ти, о мужу мій, [33]
Пишатись можеш, що таку дружину взяв,
А вам не гріх гордитись, дітки, матір'ю.
ПРОВІДНИК ХОРУ
За нього — будь спокійна — я ручаюся:
Останню твою волю хто б не виконав?
АДМЕТ
Усе сповню, як кажеш. За життя була
Моєю ти — й по смерті йменуватиму
340] Лишень тебе жоною. З фессаліянок
Не буде мене жодна мужем кликати.
Нема такої, щоб могла чи знатністю,
Чи вродою з тобою позмагатися.
Мені цих діток досить. Лиш боги б дали
Натішитись. Тобою — не дали, на жаль.
І знай: не рік лиш по тобі, жоно моя,
Носитиму жалобу — поки житиму.
Не матиму вже серця до батьків своїх:
Зичливі не на ділі — на словах були.
350] А ти мене ціною найдорожчою —
Життям урятувала. Ну то як мені
Жони такої гірко не оплакувать?
Відмовлюсь од гулянок, од забав гучних,
Вінків та співів, хоч у них тонув мій дім.
Ні ліри не торкнуся дзвінкострунної,
Ні на лівійську флейту не озвуся вже,
Бо ти життєву втіху в мене вирвала.
Твою подобу — різьбяра-умільця твір —
У нашій спальні поміщу й горнутимусь
360] До неї тілом і в обійми братиму,
Звертаючись на ймення. Так жону свою
Триматиму, насправді — не тримаючи.
Примарна втіха, а проте полегшує
Тягар душі: приснишся — і самотнього

Розрадиш. Бо приємно і вві сні бува
Близького друга хоч на мить побачити.
Коли б я хистом володів Орфеєвим,
Щоб міг, дочку Деметри й мужа-владаря
Заворживши, з Орка тебе вивести, —
370] Спустився б; не злякав би ні Плутона пес,
Ані Харон, що душі на той світ везе, —
Твоє життя до світла з пітьми б вихопив.
Коли ж і сам умру я, там чекай мене
Й готуй оселю, де б ми вкупі знов жили.
Звелю, щоб у труну цю ж саму, кедрову,
Й мене поклали — побіч тебе ляжу я,
Дружино: не розлучить навіть смерть мене
З єдиною, з тобою — найвірнішою. [34]
ПРОВІДНИК ХОРУ
І я в журбі з тобою, як із другом друг,
380] Володарю, схилюся: гідна сліз вона.
АЛКЕСТА
Ви чули, дітки, обіцянку батькову? —
Не приведе додому жінки іншої —
Вшанує мою пам'ять, не покривдить вас.
АДМЕТ
Кажу це ще раз, і на тім стоятиму.
АЛКЕСТА
Бери ж на цій умові діток з рук моїх.
АДМЕТ
Дарунок, серцю милий, з милих рук беру.
АЛКЕСТА
Ти й матір'ю цим дітям замість мене будь.
АДМЕТ
Тут слів нема — таку ж бо неньку втратити!..
АЛКЕСТА
Ще б жити мені, дітки, та під землю йду…
АДМЕТ
390] О горе!.. Що без тебе тут робитиму?..

АЛКЕСТА

Біль тихне з часом. Хто помер — нема того.

АДМЕТ

Піду з тобою… Лиш візьми, візьми мене!..

АЛКЕСТА

Одна йду… Цього досить… Замість тебе йду.

АДМЕТ

Яку жону ти, доле, в мене вирвала!..

АЛКЕСТА

В очах темніє… Вже вони мов важчають.

АДМЕТ

Помру і я, дружино, як покинеш нас.

АЛКЕСТА

Ти міг би вже сказати, що нема мене… [35]

АДМЕТ

Зведи обличчя!.. Не лишай дітей своїх!..

АЛКЕСТА

Чи ж я б лишала?.. Прощавайте, дітоньки!

АДМЕТ

400] Поглянь на них, поглянь же!..

АЛКЕСТА

Я — покійниця.

АДМЕТ

Стривай! Лишаєш?..

АЛКЕСТА

Прощавай!

АДМЕТ

Загинув я!..

ПРОВІДНИК ХОРУ

Уже її немає… Вже вдівець Адмет…

ЕВМЕЛ

Строфа

Гай-гай! Горе нам!

Озвись, матінко!..

Пішла… Ясного сонця вже

Не бачить, батьку мій!
На сирітське життя залишила мене,
Безталанна!.. Он глянь:
Мов тягар якийсь — на очах, руках…
410] Ти почуй мене, вчуй,
Я благаю тебе, моя матінко!
1 до вуст твоїх,
Син твій, дитя, тулюся.
АДМЕТ
Не чує і не бачить… Найжорстокіший
Удар на мене і на вас впав, дітоньки.
ЕВМЕЛ
Антистрофа
Ще й не окріпнувши,
Сам я, без матері,
Лишитись, батьку, змушений.
Як же це стерплю я? [36]
420] Цей тягар і тобі, моя сестро, нести…
У годину лиху
Ти жону в цей дім, о мій батьку, вів!
Не дійшли до межі
Рука в руку ви — до похилих літ…
Вона вмерла — й дім,
Рідний наш дім схитнувся!..
ПРОВІДНИК ХОРУ
Адмете, доведеться той тягар нести:
Не ти ж бо нині перший, не останній ти,
Хто залишився без дружини вірної.
430] А вмерти — ти це знаєш — треба кожному.
АДМЕТ
Авжеж. І не раптово та біда мене
Спіткала: знав давно я — здавна й мучився.
Та вже про винос тіла сповістить пора.
Тож не відходьте. Тужний спів підземному,
Що втіх не любить, починайте богові.

Усім моїм підлеглим, що в Фессалії,
Велю до голосіння приєднатися:
Хай обітнуть волосся, в чорне вдягнуться.
Чи в'їде четвернею, а чи верхи хто —
440] Щоб коням гриву не забув обрізати.
Хай місто не почує ліри з флейтою,
Поки дванадцять місяців спливатиме.
Дорожчого ж нікого вже не буду я
Ховати, бо ж найвищих гідна почестей —
Єдина, що за мене вмерти згодилась.
Алкесту виносять.
Адмет і діти покидають сцену.

СТАСИМ ДРУГИЙ

ХОР

Строфа I

Пелія дочко, прощай!
Хай з тобою йде радість у дім Аїда,
В ту оселю без сонця, що жде на тебе.
Хай Аїд чорногривий знає
450] І весляр — невблаганний старець,
Мертвих перевізник:
Він такої жони
У край підземний
Двовесловим човном не возив іще
Й не повезе ніколи. [37]

Антистрофа I

Ліра вшановує тебе
Семиструнна, дзвінка, з черепахи гірської,
Як і слово співуче, без ліри, в Спарті,
Коли з роком, що йде по колу,
460] Знов засяє карнейський місяць
На всю ніч у небі.
І в Афінах ясних,
Багатством славних,

Возвеличишся: в смерті твоїй співці
Знайдуть натхнення вічне.
Строфа II
О, якби змога в мене!
Якби — сил було досить! —
Із осель тебе б вивіз темних
Через води Кокіта,
Веслом б'ючи
Попідземну хвилю.
Ти ж одна з-між усіх, одна-єдина
Дала згоду спуститись
В Аїд, щоб тільки муж твій
Міг бачити сонце!.. Легкою тобі,
Жінко, хай буде земля! А надумає
З другою ложе ділити — ненависний
Навік мені й діткам цим,
Сиротам, він стане.
Антистрофа II
Таж ані мати рідна
Лягти в землю за сина
Не схотіла, ні батько-старець;
Не рішилися вмерти,
Щоб жити міг
Той, кого зродили,
Й сором їх не отямив, сивочолих!..
А ти — в розквіті віку! —
Померши замість мужа,
Із світу пішла… О, коли б то мені
Мила дружина, жона така трапилась —
Рідкісне щастя! — зо мною б жила вона
До схилу літ, до межі —
Та й журби не знала б! [38]

ЕПІСОДІЙ ТРЕТІЙ

Входить Геракл.

ГЕРАКЛ

Ферейські поселяни, чи застану я

Адмета зараз дома, підкажіть мені.

ПРОВІДНИК ХОРУ

Феретів син у себе. Не виходив ще.

Та що Геракла привело в Фессалію,

В ферейське місто? Видно, пильна справа є?

ГЕРАКЛ

Служу в Тірінфі нині — Еврістеєві.

ПРОВІДНИК ХОРУ

500] Куди мандруєш далі? Що ти ще звершиш?

ГЕРАКЛ

По четверню йду Діомеда з Фракії.

ПРОВІДНИК ХОРУ

А це можливо? Чужоземця знаєш ти?

ГЕРАКЛ

Не знаю. В край бістонський не ступав іще.

ПРОВІДНИК ХОРУ

Тоді без бою не здобудеш коней тих.

ГЕРАКЛ

Від труднощів не гоже відмовлятися.

ПРОБІДНИК ХОРУ

Повернешся — убивши. Ні — то згинеш там.

ГЕРАКЛ

Не вперше за умов таких боротимусь.

ПРОВІДНИК ХОРУ

Подужаєш фракійця... Ну, а далі що?

ГЕРАКЛ

Доставлю коней владарю тірінфському.

ПРОВІДНИК ХОРУ

510] Але їх загнуздати, ой, важка це річ!

ГЕРАКЛ

Не думаю. Хіба що дишуть полум'ям. [39]

ПРОВІДНИК ХОРУ

Зате зубами тут же на шматки порвуть.

ГЕРАКЛ
Мов не про коней мовиш — хижаків гірських.
ПРОВІДНИК ХОРУ
їх ясла, сам побачиш, кров'ю збризкані.
ГЕРАКЛ
Яким же батьком їх господар хвалиться?
ПРОВІДНИК ХОРУ
Аресом, в кого щит фракійський з золота.
ГЕРАКЛ
Ну, що ж. І цей труд, видно, доля шле мені —
Злоблива все ще: на стрімке й важке жене —
Коли ще й з тими, що Аресом зроджені,
520] Змагатись мушу: Лікаона вклав колись,
Потому — Кікна, а тепер із третім ось
Боротимусь та з кіньми людожерними.
Не бачити ж нікому, щоб Алкмени син
Тремтів перед рукою супротивника.
ПРОВІДНИК ХОРУ
Та ось і сам володар краю нашого,
Адмет, сюди з покоїв поспішає вже.
АДМЕТ
Втішайся, Зевса і Персея пагоне!
ГЕРАКЛ
І ти втішайся, фессалійців владарю!
АДМЕТ
Та рад би… В твоїй дружбі пересвідчивсь я.
ГЕРАКЛ
530] В журбі ти, бачу… І волосся зрізане…
АДМЕТ
Та похорон тут нині несподіваний…
ГЕРАКЛ
Щоб лиш дітей од лиха вберегли боги.
АДМЕТ
Живі й здорові, вдома діточки мої. [40]
ГЕРАКЛ

На схилі днів твій батько. Чи не він помер?
АДМЕТ
Отець і мати при здоров'ї, друже мій.
ГЕРАКЛ
Гадаю ж, не Алкеста відійшла од нас?..
АДМЕТ
Двояку можу дати на це відповідь...
ГЕРАКЛ
Чи про живу, чи вже про мертву мовиш ти?
АДМЕТ
І є вона, й нема вже. От і мучуся.
ГЕРАКЛ
540] Що знав, те й знаю. Годі щось утямити.
АДМЕТ
Чи ж ти не чув, Геракле, що судилось їй?
ГЕРАКЛ
Померти замість тебе, знаю, згодилась.
АДМЕТ
То як їй жити, раз пішла на жертву цю?
ГЕРАКЛ
І все ж завчасно по дружині сліз не лий.
АД М ЕТ
Хто смерть обрав, той мертвий, і нема його.
ГЕРАКЛ
Одна річ — бути, а не бути — інша річ.
АДМЕТ
Ти так, Геракле, судиш, я — по-іншому.
ГЕРАКЛ
Чого ж сумуєш? Може, в тебе друг умер?
АДМЕТ
Не друг, а жінка, таж про неї мова йшла.
ГЕРАКЛ
550] Була вона чужою чи споріднена? [41]
АДМЕТ
Чужою. Але з домом тісно зв'язана.

ГЕРАКЛ

А як це сталось, що й померла в домі цім?

АДМЕТ

Без батька залишившись, виростала тут.

ГЕРАКЛ

Гай-гай! Як жаль, що в тузі я застав тебе!..

АДМЕТ

А як це розуміти? Щось надумав ти?

ГЕРАКЛ

(простуючи до виходу)

До іншої господи мушу вдатися.

АДМЕТ

О ні!.. За що ж на мене ще й така біда?

ГЕРАКЛ

У домі, де жалоба, гість — небажаний.

АДМЕТ

Хто вмер, того не вернеш. У покої входь.

ГЕРАКЛ

560] Коли сумує друг мій… веселитимусь?

АДМЕТ

Вітальня жде на тебе — тихий закуток.

ГЕРАКЛ

Та ні. Стократ віддячусь — одпусти мене.

АДМЕТ

Щоб ти просився до інших?.. Не погоджуся.

(До прислужника).

Провадь-но гостя; відчини вітальню ту,

Що в глибині палацу, й накажи, щоб там

Багатий стіл накрили.

Геракл входить у дім.

Адмет звертається до інших слуг.

Зачиніть хутчій

Проміжні двері: за столом же гостеві

Не треба чути зойків. Нащо сум йому? [42]

ПРОВІДНИК ХОРУ

В таку важку годину будеш гостеві
570] Годить, Адмете? Чи не збожеволів ти?
АДМЕТ
Ну, а коли б із дому й міста вигнав я
Прибульця-гостя, ти б за це хвалив мене?
Таж ні, мого страждання б не применшилось,
Проте зажив би слави негостинного.
І горе б я примножив горем ще одним,
Якби недобра слава й про мій дім пішла.
Чудово й він, бувало, пригощав мене,
Коли перебував я в спраглім Аргосі.
ПРОВІДНИК ХОРУ
Чому ж із горем ти своїм ховаєшся,
580] Якщо до тебе справді щирий друг забрів?
АДМЕТ
Нізащо й на поріг мій не ступив би він,
Якби про моє горе хоч догадувавсь.
Мій вчинок нерозумним, гідним осуду
Вважати можуть, та цей дім ніколи ще
Не скривдив чужоземця, не прогнав його.
(Входить у дім).

СТАСИМ ТРЕТІЙ

ХОР
Строфа І
Найгостинніша з-поміж осель,
Добротою господаря славна!
Сам бог тут бував — Аполлон Піфійський,
Тут він жити зволив.
590] Пасти овець твоїх згоду дав:
На пологих горбах твоїх
Отарам на лірі він
Грав та грав —
Зазивав до любові.
Антистрофа І

Заворожені піснею, тут
Походжали плямисті рисі.
А з Офріса гір жовтогриві леви
Сунули стадами,
Щоб танцювати під гомін струн.
600] З-поміж високогривих ялиць [43]
Прудка появлялась лань '-
Душу їй,
Фебе, грою втішав ти.
Строфа II
Густорунних виводить овець
Край Адмета — де хвилі Бебіди ряхтять.
Орних піль та буйнозелених долів
Межі за обрій сягли:
Де снаги набираються коні Сонця
На стоянці нічній, де ясніє
610] Променисте молоське небо —
Й до берегів егейських,
До Пелія, де не заходять судна, —
Все в його володінні.
Антистрофа II
Й нині він одчинив свій дім
Перед гостем, хоч очі були на той час
Повні сліз — над тілом своєї жони,
Вмерлої щойно, ридав:
Благородного й горе до зла не схилить.
А хто чесний — у того й мудрість.
620] Тож надію в душі плекаю,
Може, й сміливу надто:
Тому, хто богам виявляє шану,
Доля все ж усміхнеться.
ЕПІСОДІЙ ЧЕТВЕРТИЙ
З палацу виносять мертву Алкесту
За ношами йде Адмет.
АДМЕТ

Мужі ферейські, що зі мною ділите
Мій смуток! Ось покійна. Вже несуть її,
Належно вбрану, на високе вогнище.
За звичаєм, ви з нею попрощайтеся,
Адже ступає на останню путь свою.
ПРОВІДНИК ХОРУ
(до Адмета)
Он батька твого бачу — наближається
630] Старечим кроком. Он ідуть з окрасами
Жони твоєї — похоронний дар несуть. [44]
ФЕРЕТ
Прийшов я, сину, біль твій розуміючи:
Цнотливу, благородну ти, без сумніву,
Дружину втратив. Але й цей тягар нести
Потрібно, хоч би як він не гнітив тебе.
Прийми ж убір цей — хай під землю з мертвою
Іде: покійну щедро вшанувати слід.
Вона ж бо замість тебе із життя пішла,
Й мені добро зробила: не бездітний я,
640] Й не буду сина, немічний, оплакувать.
Та й всім жінкам на світі здобула вона
Хвалу велику вчинком цим нечуваним.
(Простягаючи руки до похоронного ложа).
О рятівнице сина! Підняла ти й нас,
Пониклих… Прощавай же! І в Аїда будь
У ласці… От що значить — одружитися
Щасливо! В іншім разі й не потрібен шлюб.
АДМЕТ
На похорон цей, батьку, я не звав тебе,
Й присутністю твоєю, знай, не втішений.
Окрас цих не побачиш на покійниці:
650] Твоє тут — зайве: вже вона споряджена.
Тоді б ці сльози, як мені грозила смерть.
Та де там! Хоч і старець, молодому ти
Вмирать дозволив… Що ж її оплакуєш?

Моїм правдивим батьком не назву тебе,
А матір'ю — тієї, що неначебто
Мене родила: певно, до грудей своїх
Приклала нишком немовля невільниці.
В біді лиш явним стало, хто насправді ти, —
Й не вірю, щоб твоїм я рідним сином був.
660] Усіх на світі перейшов ти ницістю,
Адже в такому віці, на межі самій,
Ти не схотів, не зважився рештки днів своїх
Оддать за сина. На чужу, на жінку цю
Ви жертву переклали. Тож і матір'ю
Назву її, і батьком — лиш її одну.
А міг же ти достойно із життя піти,
Померши замість сина: та й життя ж того,
Як не надійся, залишилась крихітка.
А я б тут із жоною вікував собі —
670] Вдівцем зоставшись, над собою б сліз не лив.
Чого б лишень щасливець не бажав собі,
Те посідав ти: владарем був з юності,
Й мене мав, сина, спадкоємця гідного.
Тож не боявся, що помреш в бездітності,
Що хтось на беззахисний дім поквапиться.
Чи, може, твого віку не шануючи, [45]
Я заслужив неласки — я, хто щиро так
Тобою піклувався?.. Дочекався, бач,
Віддяки — і від тебе, і від матері…
680] Отож чимшвидше інших роздобудь дітей,
Нехай про вік твій дбають, хай вони тобі,
Коли помреш, належний справлять похорон.
Не я, не ця рука тебе ховатиме.
Я — вмер для тебе. А життям завдячую
Людині іншій, от для неї з радістю
Я сином був би й щирим годувальником.
Дарма для себе старці смерть вимолюють,
На довголіття й неміч нарікаючи:

Лиш смерть загляне — всяк її сахається,
690] Тоді нікому старість не обтяжлива.
ПРОВІДНИК ХОРУ
Ну, годі. Чи не досить тих, що є, страждань?
Не край докором, сину, серце батькове.
ФЕРЕТ
Не раб я твій — не з Лідії, не з Фрігії,
Щоб так зухвало, сину, ти ганьбив мене.
Чи ж я не фессалієць, і чи батько мій —
Не з фессалійців, а чи я — не син його
Законний?.. Знахабнів ти й по-юнацькому
Мене облаяв. Та за це поплатишся.
Тебе зростив я, щоб ти правив домом цим,
700] Але за тебе, вибач, не вмиратиму:
Бо жоден припис, жоден звичай еллінський
Замість дітей вмирати не велить батькам.
Лиш сам для себе — щасний чи нещасний — ти
Родився. Що могли ми, — все дали тобі:
Над багатьма владар ти. Шмат земель своїх
Вділю тобі, — що й сам я вспадкував колись.
То чим тебе я скривдив? А чи викрав щось?
Твого життя не хочу, та й свого не дам.
Радієш сонцю… А чи ж я не рад йому?
710] В Аїді, знаю, ніч — кінця не матиме,
Життя коротке, тим-то жити — солодко.
Отож, ганебно за життя хапаючись,
Відбився ти від смерті, а дружину он
Спровадив у могилу. Ще й мене кориш,
Негіднику, жоною переможений,
Котра за тебе, красуня, загинула!
Ну й хитро ж ти домігся невмирущості:
Щораз новими відкуплятись жонами!..
А ще соромиш друзів: он які, мовляв,
720] Бездушні. Що ж до себе не приглянешся?
Так ось: ти жити прагнеш — рівно й інші всі, [46]

Будь певен, прагнуть. Ганиш інших — сам од них
Ще гіршу — й справедливо — вчуєш відповідь.
ПРОВІДНИК ХОРУ
Образ доволі вже навзаєм сказано.
Тож годі, старче, сина так паплюжити.
АДМЕТ
Усе, як я, виказуй. Правда вічі їсть?..
Не слід би щодо сина помилятися.
ФЕРЕТ
Померти замість тебе — більша помилка.
АДМЕТ
Вмирати старцю й молодому — різна річ.
ФЕРЕТ
730] Одне прожить нам дано, а не два життя.
АДМЕТ
Живи ж собі, од Зевса довговічніший…
ФЕРЕТ
За що ж ти на батьків так огризаєшся?
АДМЕТ
Бо ти за крок до смерті життєлюбом став.
ФЕРЕТ
А ти?.. Жона в Аїд он замість тебе йде.
АДМЕТ
В ній бачиш доказ власної нікчемності.
ФЕРЕТ
Що не кажи, в тій смерті — не моя вина.
АДМЕТ
Гай-гай!..
Настане день — до мене ти ще звернешся!
ФЕРЕТ
Одружуйсь часто, щоб було вмирать кому.
АДМЕТ
Тобі на сором: ти ж за мене вмерти мав.
ФЕРЕТ
740] Люблю ж, однак, люблю це сяйво Фебове! [47]

АДМЕТ
Хіба це голос мужа?.. Гидко слухати!..
ФЕРЕТ
Не сором старця-батька в гріб зіштовхувать?
АДМЕТ
Умерти доведеться — у неславі вмреш.
ФЕРЕТ
А що неслава для людини мертвої?
АДМЕТ
Гай-гай!.. Старим не бракне безсоромності!
ФЕРЕТ
(вказуючи на Алкссту)
А ця — не безсоромна, бракло глузду їй.
АДМЕТ
Іди-но! Схоронити дай покійницю.
ФЕРЕТ
Іду вже. Вбивця — жертву хоронитимеш.
Рідні ж її за все це ти одвіт даси.
750] Акаста й до мужів не зачислятиму,
Як не відплатить гідно за сестру свою.
АДМЕТ
Ідіть, хай вас не бачу, ти й жона твоя!
Бездітна старість при живому синові —
По праву жде вас, бо в одній оселі нам
Не жити більше. Можна б через вісника
Від батька відректися, то відрікся б я.
(До супровідників).
А ми рушаймо! Горе треба зносити.
Вже вогнище чекає на покійницю.
ПРОВІДНИК ХОРУ
Поплатилась життям за одвагу свою,
760] О жоно незрівнянна! Прощай же, прощай!
Хай Аїд і Гермес під землею тебе
Зустрічають ласкаво. Якщо навіть там
Є добро, то, втішаючись ним, засідай

Із Аїда дружиною поряд!
Похоронна процесія покидає сцену.
Появляється слуга, що супроводжував Геракла. [48]
ЕПІСОДІЙ П'ЯТИЙ
СЛУГА
Мені чимало довелось гостей пізнать,
Що в дім Адмета звідусюди сходились,
Не одного вгощав я, але гіршого,
Ніж нинішній, не бачив, не прциймав іще.
Помітивши глибокий сум господаря,
770] Поріг переступити не вагався він.
А за хвилину, про біду довідавшись,
Став їсти-пити без докорів совісті.
Забули щось подати — він нагадував,
Місткого кухля з рук не випускаючи,
Вино пив чисте — сік із грона темного.
Вінком зеленим увінчавшись миртовим,
Заводив пісню. Два лади незгідливі
Звучали: він горланив і не дбав про те,
Що в домі горе; ми, раби, ридали всі
780] По господині, та коли до гостя йшли —
Сльози пустить не сміли: так Адмет велів.
Та й зараз у покої прислуговую
Цьому нахабі, може, й розбишака він,
А господиня — відійшла вже, я ж услід
Не йшов за нею, рук їй не простягував,
Не плакав, хоч мені й усім рабам вона —
Як мати: не один раз рятувала нас,
Власкавлюючи мужа. Хто б то зла не мав
На гостя, що засів тут при біді такій?
Входить Геракл.
ГЕРАКЛ
790] Гей ти, чого нахмурився? Чим зажурений?
Чи ж так гостей приймають? Що б не трапилось —
Прислуга в домі мусить бути ввічлива.

Прийшов я нині, друг твого господаря,
А ти сумний, насупився; на лиці твоїм —
Біда чужа виразно відпечаталась.
А підійди-но — мо', й порозумнішаєш.
У чому ж полягає все життя людське,
Чи знаєш? Де там! Що скажу — затям собі.
Всі люди — смертні. Тож умерти мусимо.
800] Й ніде нема такого поміж смертними,
Хто знав би, що зустріне днину завтрашню.
Куди скерує доля, — не збагнуть того,
Не вивідать, не взнати жодним способом.
Почувши те від мене та продумавши,
Веселим будь, вино пий і своїм вважай
Прожитий день. Всім іншим — доля відає.
Шануй Кіпріду — для людей солодшої [49]
Нема богині, бо така вже лагідна!..
Про інше і не думай. Вір моїм словам:
810] В їх мудрості, я певен, пересвідчишся.
Хіба не переступиш через смуток свій
І тугу непомірну? Увінчавшися,
Не питимеш зі мною? Присягтись готов,
Що від журби хмурної в гавань радісну
Тебе спрямують передзвони келихів.
Ми ж люди — по-людському й думать мусимо.
А хто весь час понурий, засумований,
Для того — хочеш чути моє судження? —
Життя — це не життя вже: гіркота одна.
СЛУГА
820] І я це знаю. Справи ж наші так стоять,
Що тут ані до сміху, ні до жартів нам.
ГЕРАКЛ
Покійниця — чужинка. Що ж так сльози лить?
Господарі ж не вмерли, сподіваюся.
СЛУГА
Не вмерли? Що стряслося, ти не чув хіба?

ГЕРАКЛ

Та ні… Господар, видно, обманув мене.

СЛУГА

Він надто вже гостинний, надто ввічливий.

ГЕРАКЛ

Чужа ж померла… Через те страждатиму?

СЛУГА

Чужа? Гай-гай! Якби-то про чужинку йшлось!

ГЕРАКЛ

Виходить, він біду якусь приховує?..

СЛУГА

830] Біда ця — наша. Ти — вгощайся весело.

ГЕРАКЛ

Не про чуже нещастя, чую, мова йде.

СЛУГА

Інакше б гостя не приймав я хмурячись.

ГЕРАКЛ

Невже господар дому взяв на глум мене? [50]

СЛУГА

Ти в недогідну пору на поріг ступив:

Тут смуток, бачиш… Голови обстрижені,

Та й в темному усі ми…

ГЕРАКЛ

А покійний хто?

Дитя якесь чи, може, старець-батько вмер?

СЛУГА

Жона Адмета, гостю, нас покинула.

ГЕРАКЛ

Що кажеш?.. А мені ще й догоджаєте?..

СЛУГА

840] Боявсь господар, що ти можеш геть піти.

ГЕРАКЛ

Таку дружину втратив!.. Ой, біда ж йому!

СЛУГА

Та всі ми з нею вмерли, не вона одна.
ГЕРАКЛ
Відчув я щось недобре, лиш в очах сумних
Сльозу помітив і волосся зрізане…
Та він запевнив, що чужий тут похорон,
От і ввійшов я мимоволі, й пити став
У гостелюбнім домі, де в такій журбі
Господар… Ба, ще й досі пригощаюсь тут,
Вінком чоло прибравши!..
(Відкидає келих і зриває вінок)
Як же ж ти посмів
850] Од мене приховати цю біду страшну?
А де похоронили? Як знайти її?
СЛУГА
Край шляху, що в Ларіссу навпростець веде,
Лиш з міста вийдеш, є гробниця тесана.
(Входить у дім.)
ГЕРАКЛ
О серце моє мужнє! Докажи тепер,
Якого народила сина Зевсов;
Дочка Електріона — тірінфіянка
Алкмена! Щойно вмерлу до життя вернуть,
Алкесту, я повинен і віддячитись
Адметові за дружбу й доброту його.
860] В киреї темній мертвих повелителя [51]
Підстерегти гадаю: кров жертовну п'є
Біля могили демон смерті — Танатос.
1 хай лише на нього несподівано
Впаду й зімкну залізні на його боках
Обійми, то ніхто вже кровожерного
Не звільнить, поки жінки не віддасть мені.
А не вдадуться лови, не прибуде він
Поласувати кров'ю — в глиб землі спущусь,
До Кори й до Аїда, в край безсонячний.
870] Не відступлюся, вірю: звідти виведу

Алкесту, щоб до рук вернуть Адметові,
Що запросив до дому, не прогнав мене,
Хоча тоді на нього впав удар тяжкий —
Кріпився, благородний, все мені вгоджав.
Чи ж є між фессалійців хтось гостинніший?
Чи взагалі в Елладі? Ні, не скаже він,
Що гостя в себе пригощав невдячного.
(Відходить).

КОММОС

Адмет і хор повертаються на орхестру.

АДМЕТ

Гай-гай! Гай-гай! О пороги сумні!
Як печально в покоях моїх німих!
880] Ой, біда ж мені тут!
Куди йти? Де присісти? Що мовить, що — ні?
От померти б тепер!..
У нещасну годину на світ я прийшов!
Нині заздрю покійникам, нині до них
Пориваюсь — до їхніх осель сумних.
Бо ні сонцю не рад я, ні по землі
Вже не любо ступать — таку дорогу
Демон смерті у мене заложницю взяв,
Щоб Аїду її передати.

ХОР

Строфа I

890] Не стій же, йди!
Далі, в темний закут.

АДМЕТ

Гай-гай!..

ХОР

Твій біль — гідний потоків сліз. [52]

АДМЕТ

Ой-ой!..

ХОР

Туга гнітить тебе, це ж видно.
АДМЕТ
Авжеж...
ХОР
Померлій чим зарадиш ти?
АДМЕТ
Гай-гай! Лишенько!..
ХОР
Ніколи вже
Не глянеш ти в очі жони...
У них — день твій згас, потьмарився.
АДМЕТ
Ти сказав — мов по серці ножем полоснув:
Чоловікові втратити вірну жону —
Чи буває щось гірше? Якби-то знаття —
900] Не вінчався б, у дім цей не вів би її!
Нині заздрю всім тим, котрі без сім'ї:
Лиш одне в них життя; побиватись над ним
Не така вже біда.
А як діти хворіють, а ще коли в дім
Увірвалася смерть: як дивитись на це?..
Таки легше встократ без жони, без дітей
Самотою свій вік вікувати.
ХОР
Антистрофа I
Тебе в глухий
Кут загнала доля.
АДМЕТ
Гай-гай!
ХОР
910] І все ж... Межі й у туги є...
АДМЕТ
Ой-ой!..
ХОР
Важко знести таке... А треба... [53]

АДМЕТ
Ох-ох!..
ХОР
Кріпись: не перший ти жону…
АДМЕТ
Біда мені!
ХОР
Похоронив:
У кожного — лихо своє,
В свій час горя всяк зазнає.
АДМЕТ
Де ж то міра печалі, де болю межа
По близьких, що в землі?
О навіщо ти став на дорозі мені,
Коли в гріб, у прогалину темну, ступить
920] Я хотів — і при ній, незрівнянній, лягти?
Не одну б тоді — дві найвірніші душі
Міг отримать Аїд, як лиш темним човном
Подолали б ріку попідземну.
ХОР
Строфа II
Мій родич, тямлю, колись
Утратив єдиного сина —
Як тут сліз не лити?
Але горе те стійко,
Залишившись бездітним, усе ж терпів,
Хоч біліли вже скроні:
930] Не був тоді дужий —
На схилі віку.
АДМЕТ
І як тепер, доме мій, в тебе ввійти?
Як тут жить, коли доля вже нині не та,
Що колись? Ой, не та вже, далеко не та!
Між ясних смолоскипів пелійських тоді,
Між весільних пісень я ступав на поріг,

Простягнувши правицю жоні дорогій.
А за нами — веселий, співучий похід,
Що вітав нас — дружину Алкесту й мене,
940] Бо ж обоє ми знатні: вступивши у шлюб,
Поєднали ми два найславніші роди.
А тепер замість пісні весільної — плач,
Замість одягу світлого — чорний убір
Супроводять мене,
Удівця, до порожньої спальні. [54]
ХОР
Антистрофа II
Хоч тяжко впав той удар
На тебе, улюбленця долі, —
Спас життя ти й душу.
А що вмерла дружина,
950] І тебе залишивши, й любов твою, —
Не дивниця: стільком же
Найдорожчу дружину
Брав демон смерті.
АДМЕТ
Жони моєї долю, як не дивно це,
Вважаю, друзі, від моєї кращою.
її ж ніякий біль вже не дійматиме,
Межу поклала славно не одній біді.
А я, хто мав умерти, відкупившися,
Живу нікчемно. Лиш тепер утямив те.
960] Ввійти в господу, кажеш. А чи зважуся?
Кого окликну? Хто мене окликне там,
Мені зрадівши? Де там притулитися?
Від пустки, від мовчанки утікатиму,
Як лиш на ложе гляну осамітнене
Й на крісло, де сідала, на запилену
Долівку в домі… Діти ж до колін мені,
Оплакуючи неньку, припадатимуть,
Ридатимуть і слуги по добродійці.

Такі-то справи дома. Й поза ним біда:
970] Гнітитимуть весілля фессаліянок,
Жіночі свята: там — Алкести подруги…
Вже від самої думки серце крається.
Неприятель зловтішно у мій бік кивне:
"Живе поганець! Вмерти не наважившись,
Занапастив дружину, підло сам зате
З Аїду вирвавсь. То це муж? Ганьба одна!
Та ще й батьків паплюжить, а від смерті, бач,
Утік". І горе, і неславу матиму.
Чи варто, друзі, жити, щоб тягар нести
980] Подвійний: і зневагу, і журбу свою?..

СТАСИМ ЧЕТВЕРТИЙ

ХОР

Строфа I

Мені — й музи відомі,
Я — ще й вище в думках злітав,
Мудрість пив з багатьох джерел, — [55]
Сил, грізніших, ніж Доля,
Не знайшов. Не врятують тут
Ні фракійські таблиці
Із словами Орфея,
Ні ті ліки, що світлий Феб
Асклепіадам дав їх,
990] Щоб рятівними були
Для роду людей стражденних.

Антистрофа I

Лиш ти, Доле, байдужа
До приношень. Лишень одна
Ти не дбаєш про вівтарі.
Будь до мене ласкава,
Як раніше, володарко.
Навіть Зевс, як рішив щось, —
Те вершить через тебе.

Й те, чим халіби прославились,
Гнеш ти — могуть заліза.
Воля ж сувора твоя
Ні перед чим не гнеться.
Строфа II
Долі й тобі, знай, не вблагать:
Руки твої — в путах.
Ради нема, кріпися:
З пітьми до сонця
Мертвих не повернуть плачем.
Таж навіть безсмертних діти
В смертній імлі тонули.
Нам мила була живою,
Нам мила й тепер, покійна.
Зразком благородства сяє
З тобою поєднана шлюбом.
Антистрофа II
Хай гробівець, де її прах,
Не гробівцем — храмом
Нам і мандрівцям буде.
Стане прохожий
Шанобливо й таке шепне:
"Колись замість мужа вмерла,
Нині ж вона — богиня.
Уславлена будь повіки,
Мені ж посприяй, блаженна".
Ось так молитовно кожен
Прихилить чоло над нею. [56]
ПРОВІДНИК ХОРУ
Але до твого дому — чи здалось мені? —
Адмете, син Алкмени наближається.

ЕКСОД

Входить Геракл. За ним жінка, вкрита довгим покривалом.
ГЕРАКЛ

Із другом слід, Адмете, вести бесіду
Відверто і докорів не замовчувать.
От я, тебе заставши у журбі тяжкій,
Вважав за гідне свою дружбу виявить.
Однак не сповістив ти, що покійниця —
Твоя дружина. Гойно пригощав мене,
Вдавав, що ти стороннім горем зайнятий.
Чоло звінчав я миртом, у зливать почав
Богам в оселі, смутком переповненій.
До тебе, скажу прямо, маю жаль за це,
Та годі. Твого болю не ятритиму.
А з чим сюди прийшов я, повернувсь чому —
Скажу. Цю жінку, друже, збережи мені,
Аж диких коней приведу я з Фракії,
Володаря бістонів умертвивши там.
А ні (цього, одначе, хай не трапиться!) —
Тобі й твоїм домашнім слугуватиме.
Вона нелегко перейшла до рук моїх:
Мандруючи, потрапив я негадано
На грища, гідні поту і напруження.
Ця жінка — нагорода: переміг я там.
Хто у легких змаганнях першість виборов —
Брав коней; хто у важчих — боротьбі або
В бою кулачнім — той биків отримував;
А хто в найважчих — жінку. Опинившись там,
Не міг я, зрозуміло, стати осторонь.
Тож заопікуйсь нею, іще раз кажу,
її ж бо я не викрав — у змаганні взяв.
За це колись, можливо, ще й подякуєш.
АДМЕТ
О ні, не із зневаги, не з ворожості
Я смерть жони від тебе приховать хотів:
До болю біль додався б, коли в іншу б ти
Пішов господу: сліз уже без того я
Пролив чимало, по жоні сумуючи.

А жінку цю, благаю, комусь іншому
Довір із фессалійців, хто в журбі такій,
Як я, не був ще. Не один же приятель
У тебе в Ферах. Не нагадуй бід моїх. [57]
Чи ж я від сліз би втримавсь, її маючи
Перед очима? Ні. Страждань стражденному
Не додавай. Нещастя, бачиш, гне мене.
Та й де ж у домі, молодій, тулитися?
Що молода — з постави бачу, з одягу.
1070] Чи між чоловіками, юнка, житиме?
Та чи зуміла б, серед них буваючи,
Плекати цноту? Юнака — не стримати.
Це ж про твою, Геракле, справу мова йде.
А чи покій дружини відпустити їй?..
Та як в Алкести ложе я слугу вкладу?
Ганьба подвійна буде: говоритимуть,
Що я, дружину-рятівницю зрадивши,
Спішу ділити ложе із молодшою;
Ну, а покійна? Чи ж не їй насамперед —
1080] Моя турбота й шана? При тобі кажу,
Хто б не була ти, жінко. Так-бо схожа ти
На вмерлу, на Алкесту, з виду, з постаті!
(До Геракла).
О горе! Забери з-перед очей моїх
Цю жінку! Хто вже вбитий — не вбивай того!
Дивлюсь на неї — а жона ввижається.
1 серце рветься, і з очей потоками
Струмлять пекучі сльози. Ох, біда мені!
Тяжкої втрати гіркість чую наново...
ПРОВІДНИК ХОРУ
Такій-от долі справді не позаздрити,
1090] Та вже як бог дає щось — брати мусимо.
ГЕРАКЛ
Якби ж то міць у мене аж така була,
Щоб міг Алкесту, прислужившись другові,

З осель сумних до сонця нині вивести!
АДМЕТ
Бажання, вірю, щире, — нездійсненне лиш,
Бо хто помер, той сонця вже не зрітиме.
ГЕРАКЛ
Тому, як тужиш, то і в тузі міру май.
АДМЕТ
Повчати легше, ніж біді зарадити.
ГЕРАКЛ
А що ж то з того, як весь вік ридатимеш?
АДМЕТ
Нічого, звісно. Та люблю — й сльоза бринить. [58]
ГЕРАКЛ
1100] Так-так… Любити мертву — значить плакати.
АДМЕТ
Пропав я! Що й казати?.. Тут і слів нема.
ГЕРАКЛ
Дружину вірну втратив. Хто ж перечив би?
АДМЕТ
А водночас із нею — до життя снагу.
ГЕРАКЛ
Ще свіжа рана. З часом — зарубцюється.
АДМЕТ
Хіба що час до смерті ти прирівнюєш.
ГЕРАКЛ
Тебе вспокоїть інша… Буде шлюб новий…
АДМЕТ
Замовч! Таке почути! Ще й із уст твоїх!..
ГЕРАКЛ
То як-то? Шлюбне ложе пустуватиме?
АДМЕТ
Не ляже побіч мене ні одна з жінок.
ГЕРАКЛ
1110] Гадаєш, ти покійній допоможеш тим?
АДМЕТ

Де б не була дружина — поважати слід.

ГЕРАКЛ

Хвалю, хвалю. Та, бачу, не з розумних ти.

АДМЕТ

Зви дурнем; нареченим — не назвеш зате.

ГЕРАКЛ

Така подружня вірність гідна подиву.

АДМЕТ

Помру — та їй не зраджу, хоч покійна вже.

ГЕРАКЛ

Бери ж і в благородний дім веди її.

АДМЕТ

О ні! Благаю Зевсом; він же — батько твій. [59]

ГЕРАКЛ

За свій непослух гірко будеш каятись.

АДМЕТ

Послухаюсь, то душу біль з'їдатиме.

ГЕРАКЛ

1120] І все ж мені довірся — не жалітимеш.

АДМЕТ

Якби ж ти на тих іграх не здобув її!..

ГЕРАКЛ

Та переміг і ти в них — не лиш я один.

АДМЕТ

Це так. Але ця жінка хай іде звідсіль.

ГЕРАКЛ

Нехай іде, як треба. Та чи треба, зваж.

АДМЕТ

Усе я зважив: треба. Не гнівись лишень.

ГЕРАКЛ

Але ж і в мене є підстава впертим буть.

АДМЕТ

Ну, що ж. Хоч як нерадо — уступлю тобі.

ГЕРАКЛ

В свій час мене похвалиш. Довіряй лише.

АДМЕТ

(до слуг)

Ведіть її в покої. Що ж тут діяти?..

ГЕРАКЛ

1130] А я б, Адмете, слугам не вручав її.

АДМЕТ

Тоді, якщо бажаєш, можеш сам вести.

ГЕРАКЛ

Її ж тобі вручив я, а не ще комусь.

АДМЕТ

Хай входить. А за руку — не візьму-таки.

ГЕРАКЛ

Цю жінку лиш твоїй правиці ввірив я.

АДМЕТ

Насильство чиниш наді мною, владарю. [60]

ГЕРАКЛ

Подай же гості руку. Ну, сміливіше!..

АДМЕТ

(подаючи руку)

Та подаю вже… Мов Горгоні шию тну…

ГЕРАКЛ

Подав?

АДМЕТ

Таж бачиш…

ГЕРАКЛ

(знімаючи покривало)

Отже, бережи її,

А Зевсового сина вдячним гостем ти

1140] Назвеш тепер. Поглянь же: не така хіба

Жона твоя? Всміхнися ж. І біду забудь.

АДМЕТ

Боги! Що мовить маю?.. Диво дивнеє…

Дружину бачу… Люди добрі!.. Ось вона!

Чи сном солодким бавить божество якесь?

ГЕРАКЛ

Не сон — Алкесту бачиш ти, жону свою.
АДМЕТ
А, може, це з Аїду тінь надлинула?
ГЕРАКЛ
Твій гість, Адмете, тіней не спроваджує.
АДМЕТ
То я дружину бачу… похоронену?..
ГЕРАКЛ
Авжеж. Я розумію, друже, подив твій.
АДМЕТ
1150] Торкнусь… живої?.. Поведу з живою річ?
ГЕРАКЛ
Та й інше все, що хочеш. Це ж твоя жона.
АДМЕТ
(обнімаючи Алкесту)
О стан, о лиця жінки найлюбішої!..
Чи міг я сподіватись, що побачу вас?
ГЕРАКЛ
А бачиш… Лиш на небі щоб не заздрив хтось. [61]
АД МЕТ
Хоробрий сину Зевса світовладного!
Щасти тобі! Хай Батько береже тебе!
Плече лиш ти підставив, як мій дім валивсь.
А як її до сонця з пітьми вивів ти?
ГЕРАКЛ
Я став до бою з найгрізнішим демоном.
АДМЕТ
1160] Із Танатосом, тобто. Де ж ти стрів його?
ГЕРАКЛ
Схопив обіруч — біля гробівця стеріг.
АДМЕТ
Чому ж вона все мовчки, мов німа, стоїть?
ГЕРАКЛ
Не вчуєш — бо не можна — слова з уст її,
Аж від посвяти божествам безсонячним

Очиститься, аж втретє ранок вигулькне.
Веди ж її, Адмете; і, як чесний муж,
Гостей і далі так шануй, а поки що —
Прощай! Мене жде діло: для володаря —
Стенела сина — мушу потрудитися.
АДМЕТ
1170] Лишися з нами! В нашім домі гостем будь!
ГЕРАКЛ
Колись ще буду. Нині — треба квапитись.
АДМЕТ
Щасливо! Завітай же, повертаючись!
Геракл відходить.
Велю і горожанам, і країні всій
Цю радість гучно вшанувати хорами,
А всеблаженним — тучні жертви спалювать,
Бо знов життя безжурне посміхнулось нам.
Щасливий я! — кажу це, не приховую.
ХОР
(покидаючи орхестру вслід за Алкестою і Адметом)
Усіляке трапляється з волі богів:
Чого зовсім не ждали, — збувається те;
1180] В чому певні були ми, — йде прахом не раз.
Неймовірному — шлях одкрива божество,
Як цієї ось дії розв'язка. [62]

КОМЕНТАРІ

Коментарі йдуть відповідно до номерів рядків у кожній трагедії, зазначених перед цитованим словом або фразою

4. Асклепія… вдарив пломенем. — Всевладний Зевс убив Асклепія за те, що той намагався оживляти мертвих. Асюїепіади (р. 989) — шанувальники Асклепія, лікарі.
11. Мойри — дочки Зевса й Феміди (див. прим, до "Медеї", р. 168): Клото (Прядильниця) пряла нитку життя, Лахесіс (Дарувальниця) керувала долею людини, Атропа (Невідворотна/ перетинала нитку.

22...— не хотів би заплямитися... — Контакт із мерцем віддавна вважався скверною, про що — далі, рр. 99-101.
24. Танатос — бог смерті. В уявленні давніх греків — одягнений у темне, з темним заростом чоловік; за плечима в нього великі чорні крила, у руці — меч.
36. Пелія доньку... — тобто Алкесту.
66. Велінням Еврістея... посланий... — Володар Тірінфу та Мікен Еврістей наказав Гераклові звершити дванадцять подвигів; мова йде про дев'ятий подвиг — над царем Діомедом, що кидав чужоземців на поживу людожерним кобилам; про це — далі, р. 501.
90. Пеан — "цілитель", "рятівник", одне з прізвищ Аполлона (Феба), якому приписували також дар виліковувати хвороби.
103...волосся пучка. — Відомим був звичай складати на могилу пучок волосся — жертву для покійного. Тут — єдина згадка про те, що волосся підвішували й при вході в дім, де лежить померлий.
115-117. В Лікії край... — Серед багатьох інших храмів Аполлона відомим був його храм у Лікії (Мала Азія); в Лівії (Півн. Африка) була святиня найвищого єгипетського божества — сонячного Амона; греки прирівнювали його до Зевса.
124. Син Аполлона — Асклепій.
132. Володар — Адмет.
164. Боіине-опікунко— Перед домашнім вогнищем були статуї богів, що опікувались домом; йдеться, очевидно, про Гестію, що берегла домашнє вогнище.
173. Вінчала миртом. — Мирт як посвячена підземним богам рослина вживався при похоронних обрядах; йому приписували очищувальні властивості.
368. Дочка Деметри — Персефона (Кора), яку викрав бог підземного світу Аїд.
442...дванадцять місяців... — В Афінах жалоба по батьках тривала звичайно лише протягом місяця.
460. Кпнейський місяць — серпень — вересень, коли у Спарті дев'ятиденним святом ушановували Аполлона Карнейського.
469. Кокіт — ріка в підземному світі мертвих.
503. В край бістонський... — Мається на увазі фракійське плем'я бістонів,

яким правив Діомед.
520-521. Лікаон, Кікн — сини бога війни Ареса (Арея); див. прим, до "Геракла", рр. 396–397.
527. Вт'шшйся, Зевса і Персея пагоне! — Геракл, за міфологічною генеалогією, — правнук Персея, що був сином Зевса і Данаї.
[435]
528. / ти втішайся... — В оригіналі: "Радій!" Давні греки при зустрічі й прощанні бажали радості; далі (р. 529) неперекладна гра слів: "Та рад би..." — Адмет боїться натякнути на свій смуток.
577...пригощав мене... — Йдеться про давній звичай гостинності (т. зв. "проксенія"), яким Адмет був зв'язаний з Гераклом (див. також прим, до "Медеї", р. 613).
597. Офріс — гора у Фессалії (північно-східна частина Еллади); Бебіда (р. 605) — озеро там же.
609-611...де яайс... молоське небо... й... до Лелія... — тобто від західних меж, де живе плем'я молосів, до Пелія (Пеліона), славного корабельним лісом гірського хребта на сході Фессалії.
861...кров жертовну п'є... — Танатос, як і всі, хто пов'язаний з підземним світом, живиться кров'ю зарізаних на могилі жертв (пор. "Одіссея", XI, р. 23 і наст.).
924-931. Йдеться, можливо, про Анаксагора, в якого помер син-одинак: філософ, кажуть, стійко переніс горе, мовивши: "Я знав, що народив його смертним".
986-987...таблиці Із словами Орфея... — Традиція пов'язувала з легендарним співцем із Фракії Орфеєм усю сукупність філософських, етичних та медичних настанов.
999. Халіби — міфічне плем'я ковалів, що за уявленнями стародавніх селилось у Південному Причорномор'ї.
1008–1009...безсмертних діти В... імлі тонули. — Натяк на Асклепія, якого Зевс убив блискавицею.